

II

(Akty, których publikacja jest nieobowiązkowa)

KOMISJA

ZALECENIE KOMISJI

z dnia 23 lipca 2003 roku

w sprawie wskazówek na temat opracowania narodowych strategii i najlepszych praktyk na rzecz współistnienia upraw zmodyfikowanych genetycznie, upraw tradycyjnych i upraw ekologicznych

(dokument nr C(2003) 2624)

(2003/556/WE)

KOMISJA WSPÓLNOT EUROPEJSKICH,

uwzględniając Traktat ustanawiający Wspólnotę Europejską, w szczególności zaś jego art. 211,

uwzględniając komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady, Komitetu Ekonomiczno-Społecznego oraz Komitetu Regionów w sprawie „Nauk o życiu i biotechnologii – Strategii dla Europy”¹, w szczególności zaś Działanie 17,

a także mając na uwadze, co następuje:

- (1) żaden rodzaj rolnictwa: tradycyjne, ekologiczne, czy też wykorzystujące organizmy zmodyfikowane genetycznie nie powinien być wykluczony w Unii Europejskiej;
- (2) zdolność prowadzenia różnych systemów produkcji rolnej stanowi warunek wstępny zapewnienia szerokiego wyboru konsumentowi;
- (3) współistnienie upraw zmodyfikowanych genetycznie, upraw tradycyjnych i upraw ekologicznych zależy od zdolności rolników do dokonania praktycznego

---

¹ COM(2002) 27 wersja ostateczna (Dz.U. WE nr C 55, z 2.03.2002, str. 3).

wyboru pomiędzy tymi systemami produkcji, łącznie z wynikającym z mocy prawa obowiązkiem odpowiedniego ich oznaczania i/lub przestrzegania zasad czystości;

(4) właściwe działania na rzecz współistnienia upraw zmodyfikowanych genetycznie, upraw tradycyjnych i upraw ekologicznych mające na celu ochronę środowiska i zdrowia ludzkiego - jeśli to konieczne - zawarte są w ostatecznym pozwoleniu procedury autoryzacji, zgodnie z dyrektywą 2001/18/WE Parlamentu Europejskiego i Rady², wraz z obowiązkiem ich realizacji;

(5) kwestia współistnienia, o której mowa w niniejszym zaleceniu, dotyczy potencjalnych strat ekonomicznych i wpływu zmieszania roślin zmodyfikowanych genetycznie i roślin nie zmodyfikowanych genetycznie, a także najlepszych działań, jakie mogą zostać podjęte w celu ograniczenia do minimum przypadków zmieszania;

(6) struktura gospodarstw i systemów rolnych oraz warunki ekonomiczne i naturalne, w których pracują rolnicy w Unii Europejskiej są krańcowo różne; różne są też, w zależności od regionu Unii Europejskiej, skuteczne i efektywne kosztowo działania na rzecz współistnienia upraw zmodyfikowanych genetycznie, upraw tradycyjnych i upraw ekologicznych;

(7) Komisja Europejska uważa, że działania na rzecz współistnienia upraw zmodyfikowanych genetycznie, upraw tradycyjnych i upraw ekologicznych powinny zostać opracowane i zrealizowane przez państwa członkowskie;

(8) Komisja Europejska powinna wspierać państwa członkowskie i służyć im radą w tym procesie poprzez publikowanie wskazówek na temat współistnienia upraw zmodyfikowanych genetycznie, upraw tradycyjnych i upraw ekologicznych;

(9) wskazówki te powinny zawierać wykaz ogólnych zasad opracowania narodowych strategii i najlepszych praktyk na rzecz współistnienia upraw zmodyfikowanych genetycznie, upraw tradycyjnych i upraw ekologicznych;

(10) dwa lata po publikacji niniejszego zalecenia w Dzienniku Urzędowym Wspólnot Europejskich, a także opierając się na informacjach z państw członkowskich, Komisja zda sprawozdanie Radzie i Parlamentowi

---

² Dz.U. WE nr L 106, z 17.04.2001, str. 1.

Europejskiemu z doświadczeń państw członkowskich na temat realizacji działań na rzecz współistnienia upraw zmodyfikowanych genetycznie, upraw tradycyjnych i upraw ekologicznych oraz - tam, gdzie to stosowne – na temat ewaluacji i oceny wszystkich niezbędnych działań, jakie należy podjąć;

NINIEJSZYM ZALECA:

1. W procesie opracowywania narodowych strategii i najlepszych praktyk na rzecz współistnienia upraw zmodyfikowanych genetycznie, upraw tradycyjnych i upraw ekologicznych, państwa członkowskie powinny kierować się wskazówkami zawartymi w załączniku do niniejszego zalecenia;

2. Niniejsze zalecenie skierowane jest do państw członkowskich.

Sporządzono w Brukseli w dniu 23 lipca 2003 roku.

Za Komisję

Franz FISCHLER

Członek Komisji

ZAŁĄCZNIK

SPIS TREŚCI

Strona

1.	Wprowadzenie	
1.1.	Koncepcja współistnienia upraw zmodyfikowanych genetycznie, upraw tradycyjnych i upraw ekologicznych	
1.2.	Aspekty ekonomiczne współistnienia upraw zmodyfikowanych genetycznie, upraw tradycyjnych i upraw ekologicznych a ochrona środowiska i zdrowia ludzkiego	
1.3.	„Okrągły stół” w sprawie współistnienia upraw zmodyfikowanych genetycznie, upraw tradycyjnych i upraw ekologicznych	
1.4.	Pomocniczość	
1.5.	Cel i zakres wskazówek	
2.	Zasady ogólne	
2.1.	Zasady opracowania strategii na rzecz współistnienia upraw zmodyfikowanych genetycznie, upraw tradycyjnych i upraw ekologicznych	
2.1.1.	Przejrzystość zasad i zaangażowanie osób zainteresowanych	
2.1.2.	Decyzje o uzasadnieniu naukowym	
2.1.3.	Korzystanie z istniejących metod/praktyk segregacji	
2.1.4.	Adekwatność	
2.1.5.	Odpowiednia skala	
2.1.6.	Szczególny charakter działań	
2.1.7.	Realizacja działań	
2.1.8.	Instrumenty polityki	
2.1.9.	Zasady ponoszenia odpowiedzialności	
2.1.10.	Monitoring i ocena	
2.1.11.	Zapewnienie i wymiana informacji na szczeblu europejskim	
2.1.12.	Prowadzenie badań i dzielenie się ich rezultatami	
2.2.	Czynniki, jakie należy uwzględnić	
2.2.1.	Docelowy poziom współistnienia upraw zmodyfikowanych genetycznie, upraw tradycyjnych i upraw ekologicznych	
2.2.2.	Źródła przypadkowego zmieszania organizmów zmodyfikowanych genetycznie i organizmów niezmodyfikowanych genetycznie	
2.2.3.	Oznaczanie wartości wykraczających poza ustalone normy	
2.2.4.	Specyfika gatunków i odmian roślin	
2.2.5.	Produkcja roślin a produkcja nasion	
2.2.6.	Aspekty regionalne	

2.2.7.	Ograniczanie przekazywania genów	
3.	Przykładowy wykaz działań na rzecz współistnienia upraw zmodyfikowanych genetycznie, upraw tradycyjnych i upraw ekologicznych	
3.1.	Dodatkowy charakter działań	
3.2.	Działania realizowane w gospodarstwie	
3.2.1.	Przygotowanie do siewu, sadzenia i uprawy gleby	
3.2.3.	Prace polowe podczas zbioru i po zakończeniu zbioru plonu	
3.2.3.	Transport i przechowywanie	
3.2.4.	Monitoring pola	
3.3.	Współpraca pomiędzy sąsiednimi gospodarstwami	
3.3.1.	Informowanie o planach dotyczących siewu	
3.3.2.	Koordinacja działań w zakresie zarządzania	
3.3.3.	Dobrowolne porozumienia pomiędzy rolnikami dotyczące tworzenia obszarów jednakowej produkcji rolnej	
3.4.	Mechanizmy monitorowania	
3.5.	Rejestr gruntów	
3.6.	Prowadzenie zapisków	
3.7.	Szkolenia i programy poszerzające wiedzę	
3.8.	Zapewnienie i wymiana informacji oraz usługi doradcze	
3.9.	Procedury rozstrzygania sporów	

1. WPROWADZENIE

1.1. Koncepcja współistnienia upraw zmodyfikowanych genetycznie, upraw tradycyjnych i upraw ekologicznych

Uprawa organizmów zmodyfikowanych genetycznie w Unii Europejskiej najprawdopodobniej wywrze duży wpływ na organizację produkcji rolnej. Z jednej strony możliwość przypadkowej (niezamierzonej) obecności organizmów zmodyfikowanych genetycznie w organizmach nie zmodyfikowanych genetycznie i na odwrót rodzi pytanie, na ile można producentowi zagwarantować wybór rodzaju produkcji rolnej. W zasadzie rolnicy powinni mieć możliwość prowadzenia takich upraw, jakie sami wybrali: czy to upraw zmodyfikowanych genetycznie, czy upraw tradycyjnych, czy też upraw ekologicznych. W Unii Europejskiej prowadzenie żadnego rodzaju rolnictwa nie powinno być zabronione.

Z drugiej jednak strony zagadnienie to wiąże się z wyborem konsumenta. Aby umożliwić konsumentom europejskim prawdziwy wybór pomiędzy żywnością zmodyfikowaną genetycznie a żywnością nie zmodyfikowaną genetycznie, należy zadbać nie tylko o sprawny system śledzenia źródeł pochodzenia i znakowania produktów, ale również o rolnictwo zapewniające różne rodzaje produktów. Zdolność przemysłu spożywczego do umożliwienia wyboru konsumentowi idzie w parze ze zdolnością rolnictwa do prowadzenia różnych systemów produkcji rolnej.

Współistnienie upraw zmodyfikowanych genetycznie, upraw tradycyjnych i upraw ekologicznych zależy od zdolności rolników do dokonania praktycznego wyboru pomiędzy tymi systemami produkcji, łącznie z wynikającym z mocy prawa obowiązkiem odpowiedniego ich oznaczania i/lub przestrzegania zasad czystości.

Przypadkowa obecność organizmów zmodyfikowanych genetycznie w ilościach przekraczających normy ustalone w prawodawstwie Wspólnoty powoduje konieczność znakowania produktów, które w zamierzeniu miały być wolne od organizmów zmodyfikowanych genetycznie, jako produktów zawierających organizmy zmodyfikowane genetycznie. Może to powodować straty ze względu na niższe ceny rynkowe tych produktów lub trudności w ich sprzedaży. Oprócz tego rolnicy mogą ponosić dodatkowe koszty związane z wdrożeniem systemu monitoringu i realizacją działań na rzecz ograniczenia do minimum ryzyka zmieszania roślin zmodyfikowanych genetycznie z roślinami nie zmodyfikowanymi genetycznie. Współistnienie upraw zmodyfikowanych

genetycznie, upraw tradycyjnych i upraw ekologicznych wiąże się więc z potencjalnym skutkiem ekonomicznym zmieszania roślin zmodyfikowanych genetycznie z roślinami nie zmodyfikowanymi genetycznie, identyfikacją możliwych do realizacji działań mających na celu ograniczenie do minimum ryzyka zmieszania tych roślin oraz z kosztami realizacji tych działań.

Współistnienie różnych rodzajów produkcji rolnej to nie nowy problem w rolnictwie. Na przykład producenci nasion mają ogromne doświadczenie we wdrażaniu takich praktyk zarządzania gospodarstwem, które mają na celu przestrzeganie norm czystości nasion. Inne przykłady segregacji w rolnictwie to produkcja żółtej kukurydzy z przeznaczeniem na karmę dla zwierząt, która pomyślnie współistnieje w rolnictwie europejskim z różnymi odmianami kukurydzy uprawianej dla celów spożywczych przez ludzi oraz kukurydzy woskowej uprawianej na potrzeby przemysłu skrobiowego.

1.2. Aspekty ekonomiczne współistnienia upraw zmodyfikowanych genetycznie, upraw tradycyjnych i upraw ekologicznych a ochrona środowiska i zdrowia ludzkiego

Istotną sprawą jest wyraźne rozdzielenie aspektów ekonomicznych współistnienia upraw zmodyfikowanych genetycznie, upraw tradycyjnych i upraw ekologicznych od ochrony środowiska i zdrowia ludzkiego, o których mowa w dyrektywie 2001/18/WE w sprawie celowego wprowadzenia organizmów zmodyfikowanych genetycznie do środowiska.

Zgodnie z procedurą określoną w dyrektywie 2001/18/WE, pozwolenie na wprowadzenie organizmów zmodyfikowanych genetycznie do środowiska zależy od jednoczesnego przeprowadzenia oceny ryzyka dla zdrowia ludzkiego i środowiska. W rezultacie oceny:

- stwierdza się ryzyko wystąpienia skutku odwrotnego od zamierzonego dla środowiska lub zdrowia ludzkiego niemożliwe do przewyżnienia, w którym to przypadku pozwolenia nie udziela się;
- nie stwierdza się ryzyka wystąpienia skutku odwrotnego od zamierzonego dla środowiska lub zdrowia ludzkiego, w którym to przypadku udziela się pozwolenia na wprowadzenie organizmów zmodyfikowanych genetycznie bez wymogu dodatkowych działań innych niż określone w prawodawstwie;
- stwierdza się ryzyko, ale można je przewyżnić w wyniku odpowiednich działań (np. poprzez fizyczny rozdział roślin i/lub monitoring); w takim

przypadku pozwolenie zawiera obowiązek realizacji działań na rzecz przewyższenia ryzyka dla środowiska).

Jeśli ryzyko dla środowiska lub zdrowia ludzkiego zostanie stwierdzone po wydaniu pozwolenia, można rozpocząć procedurę cofnięcia tego pozwolenia lub modyfikacji warunków wydania zgody, zgodnie z przepisem bezpieczeństwa, tj. art. 23 dyrektywy.

Z uwagi na fakt, że na terytorium Unii Europejskiej dozwolona jest uprawa jedynie takich roślin zmodyfikowanych genetycznie¹, na które wydano pozwolenie, a kwestie dotyczące ochrony środowiska i zdrowia ludzkiego zostały zawarte w dyrektywie 2001/18/WE, sprawy dotychczas nie załatwione w obszarze współistnienia upraw zmodyfikowanych genetycznie, upraw tradycyjnych i upraw ekologicznych dotyczą aspektów ekonomicznych spowodowanych zmieszaniem roślin zmodyfikowanych genetycznie z roślinami nie zmodyfikowanymi genetycznie.

1.3. „Okragły stół” w sprawie współistnienia upraw zmodyfikowanych genetycznie, upraw tradycyjnych i upraw ekologicznych

W dniu 24 kwietnia 2003 roku w Brukseli Komisja Europejska zorganizowała spotkanie przy „Okragłym stole” poświęcone analizie rezultatów najnowszych badań nad współistnieniem organizmów zmodyfikowanych genetycznie i organizmów nie zmodyfikowanych genetycznie. W trakcie spotkania skupiono się na wprowadzeniu zmodyfikowanej genetycznie kukurydzy i rzepaku do rolnictwa Unii Europejskiej. Panel ekspertów zaprezentował odkrycia naukowe, które były następnie przedmiotem dyskusji szeregu zainteresowanych osób reprezentujących rolnictwo, przemysł, organizacje pozarządowe, konsumentów i inne sektory. Celem „Okragłego stołu” było zapewnienie opartych na doświadczeniach w rolnictwie podstaw naukowych i technicznych dla działań rolniczych i innych, które mogą okazać się niezbędne dla ułatwienia zrównoważonego współistnienia różnych rodzajów produkcji rolnej.

Niniejsze wskazówki opierają się na rezultatach „Okragłego stołu”, których podsumowanie opracowane przez grupę naukowców dostępne jest w Internecie pod następującym adresem: <http://europa.eu.int/comm/research/biosociety/index>

---

¹ Aby uprawiać roślinę zmodyfikowaną genetycznie na terytorium Unii Europejskiej, należy uzyskać pozwolenie na uprawę, zgodnie z dyrektywą 2001/18/WE.

1.4. Pomocniczość

Warunki pracy rolników europejskich są krańcowo różne. Wielkość gospodarstw i pól uprawnych, systemy produkcji, płodozmian, tradycja upraw, jak też warunki naturalne różnią się znacznie w zależności od regionu Europy. Należy uwzględnić tę różnorodność podczas opracowywania, realizacji, monitorowania i koordynowania działań na rzecz współistnienia upraw zmodyfikowanych genetycznie, upraw tradycyjnych i upraw ekologicznych. Przyjęte działania muszą odpowiadać strukturze gospodarstwa, systemowi produkcji i tradycji upraw oraz warunkom naturalnym panującym w danym regionie.

Dlatego też Komisja na spotkaniu w dniu 5 marca 2003 roku wyraziła poparcie dla pozostawienia państwom członkowskim decyzji o opracowaniu i realizacji działań na rzecz współistnienia upraw zmodyfikowanych genetycznie, upraw tradycyjnych i upraw ekologicznych. Rolą Komisji jest gromadzenie i koordynacja odpowiednich informacji opartych na bieżących badaniach prowadzonych we Wspólnocie i w poszczególnych państwach, poradnictwo i wydawanie wskazówek, co powinno pomóc państwom członkowskim w ustanawianiu najlepszych praktyk na rzecz współistnienia upraw zmodyfikowanych genetycznie, upraw tradycyjnych i upraw ekologicznych.

Należy opracować oraz wdrożyć na szczeblu krajowym i regionalnym strategię i najlepsze praktyki na rzecz współistnienia upraw zmodyfikowanych genetycznie, upraw tradycyjnych i upraw ekologicznych przy współudziale rolników i innych osób zainteresowanych oraz z uwzględnieniem czynników krajowych i regionalnych.

1.5. Cel i zakres wskazówek

Niniejsze wskazówki mają charakter nie wiążących zaleceń adresowanych do państw członkowskich. Ich zakres rozciąga się od produkcji artykułów rolnych w gospodarstwie po pierwszy punkt sprzedaży, tzn. „od nasiona do silosa”².

Celem niniejszego dokumentu jest pomoc państwom członkowskim w opracowaniu narodowej strategii i stanowiska na temat współistnienia upraw zmodyfikowanych genetycznie, upraw tradycyjnych i upraw ekologicznych. Koncentrując się głównie na aspektach technicznych i proceduralnych,

---

² Niniejsze wskazówki dotyczą komercyjnej produkcji nasion i roślin. Nie obejmują wprowadzania roślin zmodyfikowanych genetycznie dla celów eksperymentalnych.

wskazówki stanowią wykaz ogólnych zasad pomocy państwom członkowskim w ustanawianiu najlepszych praktyk na rzecz współistnienia upraw zmodyfikowanych genetycznie, upraw tradycyjnych i upraw ekologicznych.

Niniejszy dokument nie stanowi szczegółowego katalogu działań, które można bezpośrednio zrealizować w państwach członkowskich. Wiele czynników istotnych dla opracowania skutecznych i efektywnych kosztowo najlepszych praktyk na rzecz współistnienia upraw zmodyfikowanych genetycznie, upraw tradycyjnych i upraw ekologicznych sprawdza się jedynie w danych warunkach krajowych lub regionalnych.

Ponadto, opracowywanie mechanizmów zarządzania i najlepszych praktyk na rzecz współistnienia upraw zmodyfikowanych genetycznie, upraw tradycyjnych i upraw ekologicznych to dynamiczny proces, który powinien pozostawiać miejsce dla kolejnych ulepszeń i uwzględniać najnowsze osiągnięcia oparte na postępie naukowym i technicznym.

2. ZASADY OGÓLNE

Rozdział ten zawiera zasady ogólne i czynniki zalecane państwom członkowskim podczas opracowywania narodowych strategii i najlepszych praktyk na rzecz współistnienia upraw zmodyfikowanych genetycznie, upraw tradycyjnych i upraw ekologicznych.

2.1. Zasady opracowania strategii na rzecz współistnienia upraw zmodyfikowanych genetycznie, upraw tradycyjnych i upraw ekologicznych

2.1.1. Przejrzystość zasad i zaangażowanie osób zainteresowanych

Narodowe strategie i najlepsze praktyki na rzecz współistnienia upraw zmodyfikowanych genetycznie, upraw tradycyjnych i upraw ekologicznych należy opracowywać we współpracy ze wszystkimi osobami zainteresowanymi oraz w sposób gwarantujący przejrzystość. Państwa członkowskie powinny zapewnić odpowiednią dystrybucję informacji o planowanych działaniach na rzecz współistnienia upraw zmodyfikowanych genetycznie, upraw tradycyjnych i upraw ekologicznych.

2.1.2. Decyzje o uzasadnieniu naukowym

Działania na rzecz współistnienia upraw zmodyfikowanych genetycznie, upraw tradycyjnych i upraw ekologicznych powinny opierać się na najlepszych

dostępnych dowodach naukowych dotyczących prawdopodobieństwa i źródeł zmieszania roślin zmodyfikowanych genetycznie i roślin nie zmodyfikowanych genetycznie. Powinny zezwalać na uprawę roślin zmodyfikowanych genetycznie i roślin nie zmodyfikowanych genetycznie z jednoczesną gwarancją, że rośliny nie zmodyfikowane genetycznie nie przekroczą ustalonych norm zobowiązujących do oznaczania i przestrzegania czystości dotyczących żywności zmodyfikowanej genetycznie, karmy i nasion, zgodnie z definicjami zawartymi w prawodawstwie Wspólnoty.

Dostępne dowody naukowe powinny podlegać ustawicznej ocenie i aktualizacji, aby uwzględniały rezultaty monitoringu prowadzonego na powierzchniach eksperymentalnych i komercyjnych upraw organizmów zmodyfikowanych genetycznie. Dowody naukowe powinny również uwzględniać najnowsze odkrycia weryfikowane przez uprawy doświadczalne.

2.1.3. Korzystanie z istniejących metod/praktyk segregacji

Działania na rzecz współistnienia upraw zmodyfikowanych genetycznie, upraw tradycyjnych i upraw ekologicznych powinny uwzględniać już istniejące praktyki/metody segregacji i korzystać z doświadczeń w manipulowaniu roślinami o ustalonej tożsamości i produkcji nasion.

2.1.4. Adekwatność

Działania na rzecz współistnienia upraw zmodyfikowanych genetycznie, upraw tradycyjnych i upraw ekologicznych powinny być skuteczne, efektywne kosztowo i adekwatne do sytuacji. Nie powinny wykraczać poza to, co jest konieczne do zagwarantowania, że przypadkowa obecność organizmów zmodyfikowanych genetycznie nie przekracza norm ustalonych w prawodawstwie Wspólnoty. Działania nie mogą stanowić niepotrzebnego obciążenia dla rolników, producentów nasion, spółdzielni i innych podmiotów związanych z różnymi rodzajami produkcji rolnej.

W doborze najbardziej odpowiednich działań należy kierować się przeszkodami i sytuacjami o charakterze regionalnym i lokalnym oraz charakterem upraw.

2.1.5. Odpowiednia skala

Rozważając wszystkie dostępne opcje, za najważniejsze należy uznać takie działania, które będą najlepsze dla gospodarstwa oraz działania, które służyć będą koordynacji pomiędzy sąsiednimi gospodarstwami.

Należy też rozważyć działania o zasięgu regionalnym. Działania takie byłyby stosowane jedynie w odniesieniu do roślin o szczególnym charakterze, których uprawa wykluczałaby możliwość zapewnienia współistnienia upraw zmodyfikowanych genetycznie, upraw tradycyjnych i upraw ekologicznych. Jednocześnie zasięg terytorialny uprawy takich szczególnych roślin powinien być maksymalnie ograniczony. Działania o charakterze regionalnym mogłyby zostać podjęte jedynie w przypadku niemożności przestrzegania zasad czystości w inny sposób. Podjęcie tych działań musi być uzasadnione dla każdego rodzaju roślin i produktów odrębnie (np. produkcja nasion i produkcja roślin).

2.1.6. Szczególny charakter działań

Najlepsze praktyki na rzecz współistnienia upraw zmodyfikowanych genetycznie, upraw tradycyjnych i upraw ekologicznych powinny uwzględniać różnice pomiędzy gatunkami i odmianami roślin oraz rodzajami produkcji (np. produkcja roślin lub nasion). Aby zapewnić zrównoważony charakter działań, należy uwzględnić różnice regionalne (np. warunki klimatyczne, ukształtowanie terenu, tradycje upraw i systemy płodozmianu, struktura gospodarstw, udział organizmów zmodyfikowanych genetycznie w regionie), które mogą wpływać na poziom zmieszania organizmów zmodyfikowanych genetycznie i organizmów nie zmodyfikowanych genetycznie.

Państwa członkowskie powinny skupić się na roślinach zmodyfikowanych genetycznie, których odmiany już zostały zatwierdzone lub zostaną zatwierdzone w niedługim czasie i które najprawdopodobniej będą uprawiane na dużą skalę na terytorium danego państwa członkowskiego.

2.1.7. Realizacja działań

Narodowe strategie na rzecz współistnienia upraw zmodyfikowanych genetycznie, upraw tradycyjnych i upraw ekologicznych powinny zapewniać równowagę pomiędzy interesami rolników zajmujących się wszystkimi rodzajami produkcji rolnej. Należy zachęcać rolników do współpracy.

Państwa członkowskie powinny budować mechanizmy koordynacji i dobrowolnych porozumień pomiędzy sąsiadującymi rolnikami. Państwa członkowskie powinny też określić procedury i zasady postępowania w przypadku nieporozumień pomiędzy rolnikami na temat realizacji działań, o których mowa w niniejszym dokumencie.

Operatorzy (rolnicy) wprowadzający nowy rodzaj produkcji w regionie powinni z zasady być odpowiedzialni za realizację działań w swoich gospodarstwach mających na celu ograniczenie przenoszenia się genów.

Rolnicy powinni mieć możliwość wyboru rodzaju produkcji bez obowiązku zmiany dotychczas stosowanych rodzajów produkcji w sąsiedztwie.

Rolnicy, którzy planują wprowadzenie organizmów zmodyfikowanych genetycznie do swoich gospodarstw powinni poinformować o tym sąsiednich rolników.

Państwa członkowskie powinny zadbać o współpracę transgraniczną z sąsiednimi państwami, aby zagwarantować skuteczną realizację działań na rzecz współistnienia upraw zmodyfikowanych genetycznie, upraw tradycyjnych i upraw ekologicznych na terenach przygranicznych.

2.1.8. *Instrumenty polityki*

Nie istnieją specjalne instrumenty polityki *a priori*, które można byłoby zalecić dla celów współistnienia upraw zmodyfikowanych genetycznie, upraw tradycyjnych i upraw ekologicznych. Państwa członkowskie mogą stosować różne istniejące już instrumenty polityki, takie jak dobrowolne porozumienia, „miękkie” rozwiązania i prawodawstwo. Mogą też łączyć te instrumenty i korzystać z różnych interpretacji przepisów, które najlepiej służyć będą skutecznej realizacji, monitoringowi, ocenie i kontroli działań.

2.1.9. *Zasady ponoszenia odpowiedzialności*

Rodzaj przyjętych instrumentów może mieć wpływ na stosowanie krajowych zasad ponoszenia odpowiedzialności w przypadku strat ekonomicznych wynikających ze zmieszania organizmów zmodyfikowanych genetycznie i organizmów nie zmodyfikowanych genetycznie. Państwa członkowskie powinny przeanalizować swoje prawa cywilne pod kątem ponoszenia odpowiedzialności. Celem tych działań powinno być znalezienie odpowiedzi na pytanie, czy istniejące prawa w poszczególnych państwach członkowskich stanowią skuteczne i równe możliwości w tym zakresie. Rolnicy, dostawcy nasion i inni operatorzy powinni otrzymać wyczerpującą informację na temat kryteriów odpowiedzialności przyjętych w ich państwie w przypadku szkód spowodowanych zmieszeniem organizmów zmodyfikowanych genetycznie i organizmów nie zmodyfikowanych genetycznie.

Państwa członkowskie mogą więc zbadać użyteczność i przydatność istniejących mechanizmów ubezpieczenia lub opracować nowe zasady.

2.1.10. Monitoring i ocena

Przyjęte działania i instrumenty powinny być na bieżąco monitorowane i oceniane w celu weryfikacji ich skuteczności, a także w celu uzyskania informacji niezbędnych do ich udoskonalania w przyszłości.

Państwa członkowskie powinny ustanowić odpowiednie systemy kontroli i inspekcji, aby zagwarantować właściwą realizację działań na rzecz współlistnienia upraw zmodyfikowanych genetycznie, upraw tradycyjnych i upraw ekologicznych.

Należy okresowo analizować najlepsze praktyki na rzecz współlistnienia upraw zmodyfikowanych genetycznie, upraw tradycyjnych i upraw ekologicznych w celu uwzględnienia najnowszych osiągnięć naukowo-technicznych.

2.1.11. Zapewnienie i wymiana informacji na szczeblu europejskim

Z zastrzeżeniem już istniejących przepisów prawa i procedur Wspólnoty dotyczących przekazywania informacji, państwa członkowskie powinny informować Komisję o narodowych strategiach na rzecz współlistnienia upraw zmodyfikowanych genetycznie, upraw tradycyjnych i upraw ekologicznych oraz o przyjętych przez te państwa działaniach, jak również o rezultatach przeprowadzonego monitoringu i oceny. Komisja koordynować będzie wymianę informacji otrzymanych od państw członkowskich na temat stosowanych przez nie działań, doświadczeń i najlepszych praktyk. Dokonana na czas wymiana informacji sprzyjać będzie współdziałaniu i pozwoli na uniknięcie tych samych błędów w różnych państwach członkowskich.

2.1.12. Prowadzenie badań i dzielenie się ich rezultatami

Państwa członkowskie, przy współpracy zainteresowanych osób, powinny wspierać i zachęcać do prowadzenia badań w celu poprawy wiedzy na temat, jak najlepiej zapewnić warunki do współlistnienia upraw zmodyfikowanych genetycznie, upraw tradycyjnych i upraw ekologicznych. Państwa członkowskie powinny informować Komisję o bieżących i planowanych badaniach w tym zakresie. Należy mocno popierać dzielenie się wynikami badań pomiędzy państwami członkowskimi.

Badania nad współlistnieniem upraw zmodyfikowanych genetycznie, upraw tradycyjnych i upraw ekologicznych mogą również uzyskać wsparcie Szóstego Ramowego Programu Wspólnoty Na Rzecz Badań. Dodatkowe badania nad współlistnieniem upraw zmodyfikowanych genetycznie, upraw tradycyjnych i upraw ekologicznych będą prowadzone przez Wspólne Centrum Badań.

Komisja ułatwi wymianę informacji na temat bieżących i planowanych projektów badawczych na szczeblu krajowym i Wspólnoty. Wymiana informacji powinna poprawić koordynację badań na szczeblu krajowym pomiędzy państwami członkowskimi, jak również badań prowadzonych w ramach Szóstego Ramowego Programu Wspólnoty Na Rzecz Badań.

2.2. Czynniki, jakie należy uwzględnić

Rozdział ten zawiera otwarty wykaz czynników, jakie należy uwzględnić w opracowywaniu narodowych strategii i najlepszych praktyk na rzecz współlistnienia upraw zmodyfikowanych genetycznie, upraw tradycyjnych i upraw ekologicznych.

2.2.1. Docelowy poziom współlistnienia upraw zmodyfikowanych genetycznie, upraw tradycyjnych i upraw ekologicznych

Problem współlistnienia organizmów zmodyfikowanych genetycznie i organizmów nie zmodyfikowanych genetycznie może pojawić się na różnych poziomach. Na przykład:

- organizmy zmodyfikowane genetycznie i organizmy nie zmodyfikowane genetycznie produkowane jednocześnie lub w kolejnych latach w tym samym gospodarstwie;
- organizmy zmodyfikowane genetycznie i organizmy nie zmodyfikowane genetycznie produkowane w sąsiednich gospodarstwach w tym samym roku;
- produkcja oparta na organizmach zmodyfikowanych genetycznie i produkcja oparta na organizmach nie zmodyfikowanych genetycznie w tym samym regionie, ale w gospodarstwach oddalonych od siebie.

Działania na rzecz współlistnienia upraw zmodyfikowanych genetycznie, upraw tradycyjnych i upraw ekologicznych powinny odpowiadać docelowemu poziomowi współlistnienia.

2.2.2. Źródła przypadkowego zmieszania organizmów zmodyfikowanych genetycznie i organizmów nie zmodyfikowanych genetycznie

Istnieją różne źródła zmieszania organizmów zmodyfikowanych genetycznie i organizmów nie zmodyfikowanych genetycznie, takie jak na przykład:

- przemieszczanie się pyłków pomiędzy sąsiednimi polami niezależnie od oddalenia pól (w zależności od gatunków roślin i innych czynników wpływających na przekazywanie genów);
- mieszanie się roślin podczas zbioru i prac wykonywanych po zbiorze;
- przemieszczanie nasion lub innego zdolnego do życia materiału roślinnego podczas zbioru, transportu, przechowywania, a także - w pewnym stopniu – przez zwierzęta;
- samosiewki (po zbiorze roślin nasiona pozostają w glebie i kiełkują w następnych latach). To źródło zmieszania organizmów zmodyfikowanych genetycznie i organizmów nie zmodyfikowanych genetycznie może mieć większe znaczenie w przypadku niektórych roślin (np. rzepaku) niż w przypadku innych, w zależności od m.in. warunków klimatycznych (np. po przemarznięciu ziarno kukurydzy traci zdolność kiełkowania).
- zanieczyszczenie nasion.

Ważne jest poznanie rezultatów różnych źródeł zmieszania organizmów zmodyfikowanych genetycznie i organizmów nie zmodyfikowanych genetycznie, w tym rezultatów tego procesu na przestrzeni kilku lat, aby uniknąć jego wpływu na bank nasion i korzystanie z nasion przechowywanych w gospodarstwie.

2.2.3. Oznaczanie wartości wykraczających poza ustalone normy

Narodowe strategie i najlepsze praktyki na rzecz współistnienia upraw zmodyfikowanych genetycznie, upraw tradycyjnych i upraw ekologicznych powinny dotyczyć oznaczania wartości wykraczających poza ustalone normy oraz norm czystości dla zmodyfikowanej genetycznie żywności, karmy i nasion.

Obecnie rozporządzenie Rady (WE) nr 1139/98³ ostatnio zmienione rozporządzeniem Komisji (WE) nr 49/2000⁴ ustala normę oznaczania obecności organizmów zmodyfikowanych genetycznie w żywności w wysokości 1%. Przyszłe normy dla żywności i karmy zawarte są w rozporządzeniu w sprawie zmodyfikowanej genetycznie żywności i karmy. Normy te stosowane będą również w rolnictwie tradycyjnym i rolnictwie ekologicznym. Nie istnieją normy oznaczania przypadkowej obecności organizmów nie zmodyfikowanych genetycznie w organizmach zmodyfikowanych genetycznie. W produkcji nasion odmian roślin zmodyfikowanych genetycznie stosuje się ogólne wymogi czystości.

Rozporządzenie w sprawie rolnictwa ekologicznego⁵ stanowi, że w tego rodzaju produkcji rolnej nie wolno stosować żadnych organizmów zmodyfikowanych genetycznie. Tym samym nie wolno stosować materiału, który zawiera nasiona zmodyfikowane genetycznie. Jednak można stosować partie nasion zawierające nasiona zmodyfikowane genetycznie, jeśli ich ilość nie przekracza ustalonych norm (takie partie nasion nie muszą być oznakowane jako zawierające organizmy zmodyfikowane genetycznie). Rozporządzenie w sprawie rolnictwa ekologicznego zezwala na ustalenie specjalnych norm w razie przypadkowej obecności organizmów zmodyfikowanych genetycznie, ale jak dotąd nie określono żadnej normy. Wobec braku specjalnych norm, stosuje się normy ogólne.

2.2.4. *Specyfika gatunków i odmian roślin*

- Specyficzne dla poszczególnych roślin formy zapylenia: np. pszenica, jęczmień i soja to w głównej mierze rośliny samopylne. Natomiast kukurydza, buraki cukrowe i ryż to rośliny zapylające się krzyżowo;
- Charakterystyczne dla poszczególnych roślin formy zapylenia krzyżowego (np. wiatr, owady);
- Charakterystyczna dla roślin możliwość tworzenia samosiewek poprzez zrzucanie nasion do gleby, gdzie zachowują zdolność kiełkowania;
- Charakterystyczna dla gatunków i odmian roślin możliwość zapylenia krzyżowego z bliskimi krewniakami – uprawianymi bądź dziko rosnącymi (co

---

³ Dz.U. WE nr L 159, z 3.06.1998, str. 4

⁴ Dz.U. WE nr L 6, z 11.01.2000, str. 13

⁵ Rozporządzenie Rady (WE) nr 1804/1999 (Dz.U. WE nr L 222, z 24.08.1999, str. 1)

zależy m.in. od stopnia samopylności i zapylenia krzyżowego, podatności kwiatów na zapylenie w okresie pylenia oraz zgodności pomiędzy pyłkiem a rośliną przyjmującą pyłek);

- Czas kwitnienia roślin wytwarzających pyłki i roślin przyjmujących pyłki - stopień pokrywania się okresów kwitnienia;

- Czas zdolności pyłku do zapylenia, co zależy od gatunku rośliny, odmiany, warunków środowiskowych, takich jak np. wilgotność powietrza;

- Konkurencja pomiędzy pyłkami, na co wpływa wytwarzanie pyłków przez rośliny przyjmujące pyłki oraz napór pyłków z roślin je wytwarzających. (Zależy od odmiany rośliny. Hybrydy roślinne zawierają duże ilości męskich osobników niezdolnych do zapłodnienia, które nie wytwarzają własnych pyłków, co sprawia, że stają się bardziej podatne na napór pyłków z zewnątrz);

- Produkcja paszy a produkcja zbóż (np. kukurydza na kiszonkę a kukurydza na ziarno); różnica w systemach rolnictwa oraz w długości uprawy;

- Stopień, do jakiego wymiana genetyczna spowodowana przenoszeniem się pyłków wpływa na stopień mieszania organizmów zmodyfikowanych genetycznie i organizmów nie zmodyfikowanych genetycznie w plonach: np. nie ma wpływu w przypadku ziemniaków lub buraków (ale w uprawie kukurydzy na kiszonkę, zbiory składają się z kolb kukurydzy – na ich ilość wpływa wymiana genetyczna – i z materiału roślinnego, który nie jest na to podatny).

2.2.5. Produkcja roślin a produkcja nasion

- Oznaczanie obecności organizmów zmodyfikowanych genetycznie różni się w zależności od tego, czy jest to produkcja roślin, czy produkcja nasion;

- W przypadku produkcji nasion, zostanie przyjęte prawodawstwo obecnie opracowywane przez Komisję.

2.2.6. Aspekty regionalne

- Udział organizmów zmodyfikowanych genetycznie charakterystyczny dla roślin w danym regionie;

- Liczba i rodzaj odmian roślin (zmodyfikowanych genetycznie i niezmodyfikowanych genetycznie), które muszą współistnieć w danym regionie;
- Kształt i wielkość pól uprawnych w regionie (mniejsze pola są w większym stopniu podatne na „import” pyłków niż większe pola);
- Podział i rozproszenie geograficzne pól należących do poszczególnych gospodarstw;
- Regionalne praktyki zarządzania gospodarstwem;
- Systemy płodozmianu i tradycja upraw z uwzględnieniem długowieczności nasion charakterystycznych dla roślin uprawianych w regionie;
- Aktywność, zachowanie i wielkość populacji organizmów przenoszących pyłki (np. owadów);
- Warunki klimatyczne (np. rozkład opadów w regionie, wilgotność, kierunek i siła wiatru, temperatura powietrza i gleby), które oddziałują na aktywność organizmów przenoszących pyłki, jak również na transport pyłków przenoszonych drogą powietrzną i które mogą wpływać na rodzaj uprawianych roślin, rozpoczęcie i długość uprawy, liczbę cykli wzrostu w roku, itp.);
- Ukształtowanie terenu (np. doliny i obszary wodne oddziałują na prądy powietrza i siłę wiatru);
- Struktura otoczenia, np. żywopłoty, lasy, nieużytki i zagospodarowanie przestrzenne pól.

2.2.7. *Ograniczanie przekazywania genów*

Biologiczne metody ograniczania przenoszenia się genów mogą zmniejszyć ryzyko zapylenia krzyżowego (np. *apomixis* tzn. produkcja nasion, z których wyrosną rośliny pozbawione możliwości zapłodnienia), cytoplazmatyczna niepłodność męska, transformacja chloroplastów).

3. PRZYKŁADOWY WYKAZ DZIAŁAŃ NA RZECZ WSPÓLISTNIENIA UPRAW ZMODYFIKOWANYCH GENETYCZNIE, UPRAW TRADYCYJNYCH I UPRAW EKOLOGICZNYCH

Rozdział ten zawiera otwarty katalog działań z zakresu zarządzania gospodarstwem i innych działań na rzecz współistnienia upraw zmodyfikowanych genetycznie, upraw tradycyjnych i upraw ekologicznych, które mogą w różnym stopniu i w różnych kombinacjach wejść w skład narodowych strategii i najlepszych praktyk na rzecz współistnienia upraw zmodyfikowanych genetycznie, upraw tradycyjnych i upraw ekologicznych.

3.1. Dodatkowy charakter działań

Działania zapobiegające przenoszeniu się pyłków na sąsiednie pola mają do pewnego stopnia charakter dodatkowy i współdziałający. Na przykład odległości pomiędzy polami obsianymi tymi samymi roślinami mogą zostać zmniejszone, jeśli w tym samym czasie podjęte zostaną inne odpowiednie działania (zaplanowanie różnych czasów kwitnienia, stosowanie odmian o ograniczonym wytwarzaniu pyłków, pułapki na pyłki, żywopłoty itp.).

Nawet najbardziej skuteczne i efektywne kosztowo działania będą pozostawać pod wpływem czynników wymienionych w punkcie 2.2. i mogą się one znacznie różnić w zależności od roślin i regionu.

3.2. Działania realizowane w gospodarstwie

3.2.1. Przygotowanie do siewu, sadzenia i uprawy gleby

- Zachowanie odległości pomiędzy polami obsianymi roślinami zmodyfikowanymi genetycznie a polami obsianymi roślinami niezmodyfikowanymi genetycznie oraz - jeśli to możliwe – roślinami pochodzącymi z tej samej rodziny⁶;

- Odległość należy określić w zależności od potencjału przenoszenia pyłków przez daną roślinę. W przypadku roślin o otwartym pyleniu, takich jak rzepak, odległości te powinny być większe. W przypadku roślin samopylnych i roślin, których plonami nie są nasiona, takich jak buraki i ziemniaki, odległości te mogą być mniejsze. Odległości pomiędzy polami powinny ograniczać do minimum ale niekoniecznie zupełnie eliminować przekazywanie genów w wyniku przenoszenia pyłków. Celem tego działania jest zapobiegnięcie przypadkowej obecności obcych organizmów w ilościach przekraczających ustalone normy;

---

⁶ Pod pojęciem „rodziny” należy rozumieć termin taksonomiczny dotyczący grupy gatunków spokrewnionych

- Jeśli ustalono różne normy, np. dla produkcji roślin i produkcji nasion, odległości między polami powinny być odpowiednio określone;
- Zachowanie stref buforowych, jako alternatywa lub działanie dodatkowe w stosunku do zachowania odległości pomiędzy polami (w tym możliwość „odpoczynku” pola lub pozostawienie jako nieużytku);
- Stosowanie pułapek na pyłki lub przeszkód (np. żywopłoty);
- Odpowiedni system płodozmianu (np. wydłużenie cyklu płodozmianu poprzez wprowadzenie roślin rozwijających się wiosną, co pozbawi samosiewki szans na kwitnienie lub zachowanie minimalnych odstępów czasowych pomiędzy uprawą odmian zmodyfikowanych genetycznie i odmian nie zmodyfikowanych genetycznie tych samych gatunków roślin, jak również pomiędzy różnymi gatunkami tego samej rodziny roślin);
- Planowanie cyklu produkcji roślin (np. planowanie sadzenia w zależności od okresu kwitnienia lub zbioru);
- Ograniczanie wielkości banku nasion poprzez odpowiednią uprawę gleby (np. niestosowanie orki po zbiorze rzepaku);
- Kontrola wzrostu roślin na granicach pól poprzez odpowiednie metody uprawy, stosowanie wybiórczych herbicydów lub zintegrowanych technik ograniczania chwastów;
- Wybór optymalnego czasu siewu i odpowiednich technik uprawy w celu ograniczenia do minimum ilości roślin „uciekinierów”;
- Ostrożne obchodzenie się z nasionami, aby nie dopuścić do ich zmieszania, jak również charakterystyczne pakowanie i etykietowanie nasion oraz odrębne przechowywanie;
- Stosowanie odmian o obniżonym wytwarzaniu pyłków lub męskich odmian niezdolnych do zapłodnienia;
- Czyszczenie siewników przed i po użyciu, aby zapobiec przenoszeniu się nasion z poprzedniego siewu i nieplanowanemu rozprzestrzenianiu się nasion po całym gospodarstwie;

- Pożyczanie siewników jedynie tym rolnikom, którzy prowadzą ten sam rodzaj produkcji rolnej;
- Zapobieganie wysypywaniu się nasion podczas transportu na pole i z pola oraz na granicach pól;
- Kontrola/niszczenie samosiewek w połączeniu z odpowiednimi terminami siewu na dany sezon, aby zapobiec rozwojowi samosiewek.

3.2.2. Prace polowe podczas zbioru i po zakończeniu zbioru plonów

- Zachowanie nasion pochodzących z właściwych pól lub miejsc na polach (np. ze środkowej części pola);
- Ograniczanie do minimum strat nasion w trakcie zbioru (np. poprzez optymalizację terminów zbiorów, aby zmniejszyć straty nasion);
- Czyszczenie maszyn żniwnych przed i po użyciu, aby zapobiec przenoszeniu się nasion z poprzednich prac i niezamierzonemu rozprzestrzenianiu się nasion;
- Pożyczanie maszyn żniwnych jedynie tym rolnikom, którzy prowadzą ten sam rodzaj produkcji rolnej;
- Jeśli inne działania nie przynoszą efektu i są niewystarczające do tego, aby niezamierzona obecność obcych organizmów nie przekraczała ustalonych norm, zbiór plonów na granicach pól należy wykonywać odrębnie od zbioru plonów na reszcie pola. Należy oddzielić plony zebrane na granicach pól od plonów zebranych z reszty pola.

3.2.3. Transport i przechowywanie

- Oddzielenie plonów zawierających organizmy zmodyfikowane genetycznie od plonów nie zawierających organizmów zmodyfikowanych genetycznie po ich zbiorze do momentu dostarczenia do pierwszego punktu sprzedaży;
- Stosowanie odpowiednich metod i praktyk przechowywania nasion;
- Unikanie gubienia zebranych plonów podczas transportu w gospodarstwie i po drodze z gospodarstwa do pierwszego punktu sprzedaży.

3.2.4. *Monitoring pola*

Monitorowanie miejsc, w których rozsypało się ziarno, pól i granic pól, aby zapobiec rozwijaniu się samosiewek.

3.3. **Współpraca pomiędzy sąsiednimi gospodarstwami**

3.3.1. *Informowanie o planach dotyczących siewu*

Informowanie gospodarstw położonych w sąsiedztwie o planach dotyczących siewu. Należy informować przed terminem zamawiania nasion na następny sezon.

3.3.2. *Koordinacja działań w zakresie zarządzania*

- Dobrowolne łączenie pól różnych gospodarstw w celu uprawy na nich podobnych odmian roślin (zmodyfikowanych genetycznie, uprawianych tradycyjnie lub ekologicznie) w danym regionie;
- Stosowanie odmian roślin o różnych terminach kwitnienia;
- Różne terminy siewu w celu uniknięcia zapylenia krzyżowego roślin podczas kwitnienia;
- Koordinacja płodozmianu.

3.3.3. *Dobrowolne porozumienia pomiędzy rolnikami dotyczące tworzenia obszarów jednakowej produkcji rolnej*

Grupy sąsiadujących ze sobą rolników mogą znacznie obniżyć koszty podziału produkcji rolnej opierającej się na organizmach zmodyfikowanych genetycznie i nie zmodyfikowanych genetycznie, jeśli skoordynują produkcję na podstawie dobrowolnych porozumień.

3.4. **Mechanizmy monitorowania**

- Stworzenie systemów informowania, które zachęcą rolników do zgłaszania problemów lub nieoczekiwanych zdarzeń w realizacji działań na rzecz współistnienia upraw zmodyfikowanych genetycznie, upraw tradycyjnych i upraw ekologicznych;

- Korzystanie z informacji zwrotnych uzyskiwanych w wyniku monitoringu jako podstawy do dalszej weryfikacji narodowych strategii i najlepszych praktyk na rzecz współistnienia upraw zmodyfikowanych genetycznie, upraw tradycyjnych i upraw ekologicznych;
- Ustanawianie skutecznych mechanizmów/organów kontroli koncentrujących się na krytycznych punktach kontroli w celu zapewnienia odpowiedniej realizacji działań na rzecz współistnienia upraw zmodyfikowanych genetycznie, upraw tradycyjnych i upraw ekologicznych;

3.5. Rejestr gruntów

- Rejestr ustanowiony zgodnie z art. 31 ust. 3 lit. b) dyrektywy 2001/18/WE może być przydatnym instrumentem monitorowania osiągnięć w uprawie roślin zmodyfikowanych genetycznie oraz służyć jako pomoc dla rolników w koordynacji lokalnych upraw. Dzięki rejestrowi możliwe będzie monitorowanie osiągnięć w uprawie różnych roślin. Rejestr może zawierać mapę satelitarną pól obsianych roślinami zmodyfikowanymi genetycznie, roślinami niezmodyfikowanymi genetycznie i pól, gdzie prowadzi się uprawę ekologiczną. Informacje te mogą być publicznie dostępne w Internecie lub poprzez inne środki dotarcia do społeczeństwa.
- Stworzenie systemu identyfikacji pól, gdzie uprawiane są rośliny zmodyfikowane genetycznie.

3.6. Prowadzenie zapisków

Opracowanie metod prowadzenia zapisków w gospodarstwie zawierających informacje na temat:

- uprawy, manipulowania, przechowywania, transportu i marketingu roślin zmodyfikowanych genetycznie. Po wejściu w życie przepisów w sprawie śledzenia źródeł pochodzenia i oznaczania organizmów i produktów zmodyfikowanych genetycznie⁷, rolnicy będą zobligowani z mocy prawa do prowadzenia zapisków, skąd otrzymali organizmy zmodyfikowane genetycznie i komu je dostarczyli, w tym zmodyfikowane genetycznie rośliny i nasiona;

---

⁷ Propozycja rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady w sprawie śledzenia źródeł pochodzenia i oznaczania organizmów i produktów zmodyfikowanych genetycznie, jak również śledzenia źródeł pochodzenia żywności i karmy wyprodukowanej z organizmów zmodyfikowanych genetycznie oraz w sprawie zmiany dyrektywy 2001/18/WE (COM (2001) 182 wersja ostateczna)

- praktyk zarządzania na rzecz współistnienia upraw zmodyfikowanych genetycznie, upraw tradycyjnych i upraw ekologicznych stosowanych w gospodarstwie.

3.7. Szkolenia i programy poszerzające wiedzę

Państwa członkowskie powinny popierać szkolenia dla rolników, na zasadach dobrowolności bądź obowiązku, jak też programy poszerzające wiedzę w celu podnoszenia świadomości rolników i innych osób zainteresowanych oraz w celu przekazywania wiedzy technicznej na temat realizacji działań na rzecz współistnienia upraw zmodyfikowanych genetycznie, upraw tradycyjnych i upraw ekologicznych. Działalność ta może obejmować przeszkolenie specjalistów, którzy następnie udzielać będą porad rolnikom na temat realizacji działań na rzecz współistnienia upraw zmodyfikowanych genetycznie, upraw tradycyjnych i upraw ekologicznych.

3.8. Zapewnienie i wymiana informacji oraz usługi doradcze

- Państwa członkowskie powinny zapewnić rolnikom wyczerpujące informacje na temat poszczególnych rodzajów produkcji rolnej (uprawa roślin zmodyfikowanych genetycznie, roślin nie zmodyfikowanych genetycznie) ze szczególnym uwzględnieniem obowiązku realizacji działań na rzecz współistnienia upraw zmodyfikowanych genetycznie, upraw tradycyjnych i upraw ekologicznych oraz zasad odpowiedzialności w przypadku powstania strat ekonomicznych wynikających ze zmieszania organizmów zmodyfikowanych genetycznie i organizmów nie zmodyfikowanych genetycznie;

- Wszystkie zainteresowane osoby powinny uzyskać odpowiednie informacje na temat realizacji działań na rzecz współistnienia upraw zmodyfikowanych genetycznie, upraw tradycyjnych i upraw ekologicznych. Jedną z możliwości informowania może być wymóg dołączenia do każdej partii nasion ulotki informacyjnej przez dostawcę nasion;

- Państwa członkowskie powinny zachęcać do efektywnej i regularnej wymiany informacji i komunikacji pomiędzy rolnikami i innymi zainteresowanymi osobami;

- Państwa członkowskie powinny rozważyć stworzenie usług internetowych lub telefonicznych (tzw. „gorących linii” poświęconych organizmom

zmodyfikowanym genetycznie), które odpowiadałyby na pytania i prowadziły poradnictwo dla rolników i innych zainteresowanych podmiotów w sprawach technicznych, handlowych i prawnych związanych z organizmami zmodyfikowanymi genetycznie.

3.9. Procedury rozstrzygania sporów

Państwa członkowskie powinny przyjąć procedury rozstrzygania sporów pomiędzy sąsiadującymi rolnikami w sprawach dotyczących realizacji działań na rzecz współistnienia upraw zmodyfikowanych genetycznie, upraw tradycyjnych i upraw ekologicznych.